

कक्षा दशको नेपाली पाठ्यक्रमका आधारमा सन्दर्भसामग्रीको निर्माण

लक्ष्मी शर्मा

परीक्षा क्रमाङ्क : ७२२८०५२/०७५

त्रि.वि. दर्ता क्रमाङ्क : ९-२-२९-६१४-२०१२

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षाअन्तर्गत
स्नातकोत्तर तह, चौथो सत्रको नेपा.शि. ५४४ पाठ्यांशको
प्रयोजनार्थ प्रस्तुत

शोधपत्र

नेपाली भाषा शिक्षा विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०७६/२०१९

प्रतिबद्धता पत्र

प्रस्तुत शोधपत्रभित्रका सामग्रीहरू नितान्त मौलिक हुन् । यसमा प्रयोग गरिएका प्राथमिक स्रोतका सामग्रीहरू अन्यत्र कहींबाट साभार गरिएका छैनन् । द्वितीयक स्रोतका सामग्री प्रयोग गरिएका ठाउँमा आवश्यकताअनुसार स्रोत खुलाएर वाक्यांश तथा वाक्यहरू साभार गरिएको छ । यस शोधपत्रका अंश अन्य प्रयोजनका लागि उपयोग र प्रकाशनमा आएका छैनन् । अतः यो शोधपत्र नितान्त मौलिक भएको प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछु ।

.....
लक्ष्मी शर्मा

शोधार्थी

मिति : २०७६/१/२६

May 9, 2019

शोधनिर्देशकको सिफारिसपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली भाषा शिक्षा विभाग स्नातकोत्तर तह चौथो सत्रकी छात्रा लक्ष्मी शर्माले नेपाली विषय विशिष्टीकरणको पाठ्यांश ५४४ को आवश्यकता पूर्तिका निम्ति 'कक्षा दशको नेपाली पाठ्यक्रमका आधारमा सन्दर्भसामग्रीको निर्माण' शीर्षकको शोधपत्र मेरो निर्देशनमा रहेर तयार पार्नुभएको हो । निकै परिश्रमपूर्वक तयार पारिएको यो शोधकार्यबाट म पूर्णतः सन्तुष्ट छु र यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

.....
प्रा.डा. पारसमणि भण्डारी
शोधनिर्देशक
शिक्षाशास्त्र सङ्काय
नेपाली भाषा शिक्षा विभाग
त्रि.वि., कीर्तिपुर

मिति : २०७६/१/२६
May 9, 2019

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह चौथो सत्रको नेपा.शि. ५४४ पाठ्यांशको आवश्यकता पूर्तिका लागि छात्रा लक्ष्मी शर्माद्वारा 'कक्षा दशको नेपाली पाठ्यक्रमका आधारमा सन्दर्भसामग्रीको निर्माण' शीर्षकमा तयार गरिएको यो शोधपत्र स्नातकोत्तर उपाधिका लागि उचित ठहरिएकाले स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोध मूल्याङ्कन समिति

१. प्रा.डा. रामप्रसाद भट्टराई (विभागीय प्रमुख) .....
२. प्रा.डा. पारसमणि भण्डारी (शोधनिर्देशक) .....
३. डा. ऋषिराम शर्मा (शोधविशेषज्ञ) .....

मिति : २०७६/२/१२

May 26, 2019

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, स्नातकोत्तर चौथो सत्र नेपाली ५४४ को प्रयोजनका लागि तयार गरिएको हो । 'कक्षा दशको नेपाली पाठ्यक्रमका आधारमा सन्दर्भसामग्रीको निर्माण' शीर्षकको शोधपत्र आदरणीय गुरु प्रा.डा. पारसमणि भण्डारीज्यूको निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । प्रस्तुत शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा शीर्षक छनोटदेखि अन्तिम निष्कर्षसम्म आइपुग्दा उचित सल्लाह एवम् निर्देशन प्रदान गर्नु भएकोमा शोध निर्देशक गुरु डा. भण्डारीप्रति कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु । साथै नेपाली भाषा शिक्षा विभागका विभागीय प्रमुख प्रा.डा. रामप्रसाद भट्टराई ज्यूप्रति पनि हृदयदेखि हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु । यो शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा आवश्यक सामग्रीको खोज तथा सल्लाह, सुझाव दिनुहुने र लेखनमा हौसला प्रदान गर्नुहुने नेपाली भाषा शिक्षा विभागका आदरणीय गुरु, गुरुआमा तथा क्याम्पस प्रशासन परिवारप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयार पार्नका लागि उचित समयको व्यवस्थापन र वातावरण निर्माणमा सहयोग गरी हरेक क्षणमा आवश्यक सहयोग तथा प्रोत्साहन प्रदान गर्नुहुने बुवा दिननाथ शर्मा र आमा शारदा शर्माप्रति कोटीकोटी प्रणाम गर्दछु । प्रस्तुत शोधपत्र तयार गर्न विशेष सहयोग गर्नुहुने श्रीमान् विजय तिमिल्सिनालाई धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु । साथै परिवारका सबै सदस्यहरूलाई धन्यवाद व्यक्त गर्दछु । प्रस्तुत शोधपत्रको सामग्री सङ्कलन एवम् व्याख्या विश्लेषणमा प्रत्यक्ष, परोक्ष सहयोग गर्नुहुने आदरणीय र प्रियजन सबै धन्यवादका पात्र हुनुहुन्छ । यथासक्य टङ्कन गरी कम्प्युटर सेटिङमा विशेष सहयोगका लागि 'जी' कम्प्युटर सेन्टर, कीर्तिपुरका दाई जितेन महर्जनलाई धन्यवाद प्रकट गर्न चाहन्छु । यस शोधपत्रका सकारात्मक पक्ष मेरा गुरुवर्गबाट प्राप्त ज्ञान र प्रेरणाका उपज हुन् । यसमा भूलवश कुनै त्रुटि वा कमजोरी भएका छन् भने ती मेरा आफ्नै हुन् भनी विनम्रताका साथ स्वीकार गर्दछु ।

अन्ततः प्रस्तुत शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली भाषा शिक्षा विभाग समक्ष पेस गर्दछु ।

शोधार्थी

लक्ष्मी शर्मा

शोधसार

प्रस्तुत शोधपत्र कक्षा दशको नेपाली पाठ्यक्रमका आधारमा सन्दर्भसामग्रीको निर्माणको अध्ययनमा आधारित रहेको छ । प्रस्तुत शोधपत्रको पाठ्यक्रम निर्माण सँग सम्बन्धित पक्षको विश्लेषण गर्नु र कक्षा दशको नेपाली पाठ्यक्रमका आधारमा सन्दर्भ सामग्रीको निर्माण गर्नु जस्ता मुख्य उद्देश्य रहेको छ ।

प्रस्तुत अध्ययन कार्य वा पाठ्यक्रमका आधारमा सन्दर्भ सामग्रीको निर्माणका लागि कक्षा दशको नेपाली पुस्तकको पाठ्यक्रम २०६३ लाई प्राथमिक स्रोतका रूपमा लिईएको छ । प्रस्तुत शोधकार्य सम्पन्न गर्नका लागि द्वितीयक सामग्रीका रूपमा पाठ्यक्रम, सन्दर्भपुस्तक, शोधपत्र, पत्रपत्रिका लेख रचनालाई द्वितीयक सामग्रीका रूपमा लिएको छ । प्रस्तुत शोधकार्यका लागि विभिन्न पाठ्यपुस्तक, शोधपत्र, सन्दर्भपुस्तक, पाठ्यक्रमको अध्ययनबाट सिद्धान्तसम्बन्धी सैद्धान्तिक जानकारी भने कक्षा दशको नेपाली पाठ्यक्रमका आधारमा सन्दर्भ सामग्रीको निर्माण, पाठ्यपुस्तकको तालमेल र विधार्थी अनुरूपताको विश्लेषण गरी पुस्तकालय अध्ययन प्रक्रियाद्वारा सङ्कलन गरिएको छ ।

पाठ्यक्रमका आधारमा सन्दर्भ सामग्री निर्माण गर्नका लागि गरिने भएकाले सोहिअनुसार विषयवस्तु पाठ्यपुस्तकमा समावेश गर्नुपर्दछ । प्रस्तुत अध्ययनको निष्कर्ष निम्नानुसार रहेको छ :

१. राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०६३, परिमार्जित संस्करण २०७१, अन्तर्गत माध्यमिक तह कक्षा दशको नेपाली विषयको पाठ्यक्रमका आधारमा सन्दर्भ सामग्री निर्माण शीर्षकमा शोधपत्र तयार गरिएको छ ।
२. प्रस्तुत शोधपत्रमा कविता, कथा, निबन्ध, जीवनी गरी ४ ओटा विधाहरु छनोट र स्तरण गरी राखिएको छ ।
३. उक्त विधाहरुमा कविता शिक्षणका माध्यमबाट लयबोध, भावबोध र उच्चारण सिपको विकास गर्ने उद्देश्य राखिएको छ ।
४. कथा शिक्षणको मुख्य उद्देश्य विधार्थीहरुमा कथनात्मक अभिव्यक्ति सिपको विकास गर्नु रहेको छ । यस विधाका माध्यमबाट भाषाका सुनाइ, बोलाई, पढाइ र लेखाइ चार ओटै सिपको विकास गर्न सकिने निष्कर्ष निकालिएको छ ।

५. निबन्ध विधा भएकाले यसबाट बोध तथा अभिव्यक्ति क्षमताको विकास गर्नु पर्दछ ।
६. जीवनी विधा शिक्षणबाट भाषाका मौखिक र लिखित अभिव्यक्ति सिपको विकास गर्न सकिन्छ ।
७. कार्यमूलक व्याकरण शिक्षणबाट भाषाको शुद्ध प्रयोगप्रति अभिप्रेरित गर्न सकिन्छ ।
८. सिर्जनात्मक अभ्यासका माध्यमबाट अन्तरनिहित प्रतिभाको प्रस्फुटन गरी व्यक्तित्व विकासमा समेत टेवा पुग्दछ ।
९. भाषाका आधारभूत सिप र सुनाई, बोलाई, पढाई, लेखाई को विकास हुने खालका अभ्यासहरू निर्माण गरिएको छ ।
१०. व्याकरणलाई छुट्टै रूपमा नराखी पाठसँग एकीकृत गराएर कार्यमूलक र आगमनात्मक ढङ्गले प्रस्तुत गरिएको छ ।

सङ्क्षिप्त शब्दसूची

त्रि.वि.	:	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपा.शि.	:	नेपाली शिक्षण
डा.	:	डाक्टर
प्रा.	:	प्राध्यापक
सहप्रा.	:	सहप्राध्यापक
उपप्रा.	:	उपप्राध्यापक
क्र.सं.	:	क्रम सङ्ख्या
वि.सं.	:	विक्रम सम्वत्

विषयसूची

पृष्ठ

अध्याय एक

शोधपरिचय

१.१	अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
१.२	समस्याकथन	२
१.३	अध्ययनको उद्देश्य	३
१.४	अध्ययनको सान्दर्भिकता र उपादेयता	३
१.५	शोधको परिसीमा	३
१.६	शोधपत्रको रूपरेखा	४

अध्याय दुई

पूर्वकार्यको समीक्षा र सैद्धान्तिक अवधारणा

२.१	पूर्वकार्यको समीक्षा	५
२.१.१	पुस्तक समीक्षा	५
२.१.२	शोधपत्रको समीक्षा	७
२.२	सैद्धान्तिक अवधारणा	१०
२.२.१	सन्दर्भ सामग्रीको परिचय	१२
२.२.२	पाठ्यक्रमका तत्वहरू	१२
२.२.२.१	उद्देश्यहरू	१२
२.२.२.२	विषयसूची	१३
२.२.२.३	सिकाइ अनुभव	१४
२.२.३	मूल्याङ्कन	१४
२.२.४	भाषा पाठ्यक्रमको परिचय	१६
२.२.५	भाषा पाठ्यपुस्तकको परिचय	१७

अध्याय तीन

अध्ययन विधि र प्रक्रिया

३.१	विधि	१८
३.२	अध्ययन प्रक्रिया	१८
३.२.१	सामग्रीको स्रोत	१८
३.२.२	सामग्री सङ्कलन विधि र प्रक्रिया	१८
३.३	सामग्रीको व्याख्या विश्लेषण	१९

एकाइ चार

पाठ्यक्रमका आधारमा सन्दर्भ सामग्रीको व्याख्या र विश्लेषण

४.१	विषय प्रवेश	२०
४.१.१	पाठ एक : कविता	२०
	बसन्त	२१
	कति खोजें देश मैले	२६
४.१.२	पाठ २ : मेरो देश (निबन्ध)	३०
	निबन्ध : विद्यार्थी जीवन	३७
४.१.३	पाठ ३ : जीवनी	४३
	अल्बर्ट आइन्स्टाइन	४३
	प्रेरक व्यक्तित्व : साहित्यकार पारिजात (जीवनी)	५३
४.१.४	पाठ चार : कथा	६१
	'शत्रु'	६२
	बुद्धि परीक्षा	६९

अध्याय पाँच

सारांश, निष्कर्ष र उपयोगिता

५.१	सारांश	७९
५.२	निष्कर्ष	८०
५.३	उपयोगिता	८१
५.३.१	नीतिगत तह	८१
५.३.२	प्रयोगगत तह	८२
	सन्दर्भसामग्री सूची	८३
	परिशिष्ट	
	व्यक्तित्व	

व्यक्तिवृत्त

नाम : लक्ष्मी शर्मा
जन्ममिति : २०५१/१०/१४
ठेगाना : पर्वत
बुवाको नाम : दिननाथ शर्मा
आमाको नाम : शारदा शर्मा
नागरिक : नेपाली
लिङ्ग : महिला
तह : स्नातकोत्तर तह (एम.एड.)
सम्पर्क नं. : ९८६७७०१७४३

शैक्षिक योग्यता

तह	शिक्षण संस्था	उत्तीर्ण वर्ष	श्रेणी
प्रवेशिका परीक्षा (एस.एल.सी.)	श्री राम मा.वि., पर्वत	२०६६	द्वितीय
प्रवीणता प्रमाणपत्र तह (१०+२)	श्री त्रिभुवन उच्च मा.वि., पर्वत	२०६९	द्वितीय
स्नातक तह (बी.एड.)	महेन्द्ररत्न क्याम्पस, ताहाचल	२०७२	द्वितीय
स्नातकोत्तर तह (एम.एड.)	विश्वविद्यालय क्याम्पस, त्रि.वि., कीर्तिपुर	२०७५	